

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

DIZAINO KATEDRA

Evaldas Jasiūnas

Dailės magistrantūros (dizaino specializacijos) studentas

AUTORINĖ KNYGA „PIPER AROMATA“

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas:

Doc. Virginijus Šimoliūnas

Recenzentas:

Prof. Vaidotas Janulis

Šiauliai, 2013

ŠIAULIAI UNIVERSITY

FACULTY OF ART

DEPARTMENT OF APPLIED ART AND TECHNOLOGIES

Evaldas Jasiūnas

Student of Art (design) postgraduate studies

AUTHOR'S BOOK „PIPER AROMATA“

Master's Thesis

The scientific superintendent :

Doc. Virginijus Šimoliūnas

The reviewer:

Prof. Vaidotas Janulis

Šiauliai, 2013

SANTRAUKA

Magistro darbo tema – autorinė knyga „Piper Aromata“. Žmonijos kultūros ir technikos raida įgauna vis didesnę pagreitį, naujų šiuolaikinių technologijų veikiami po truputį nyksta tradiciniai grafiniai informacijos perteikimo būdai, užleisdami šią sritį virtualiosioms interneto platybėms. Sparti informacinių technologijų raida ir kompiuterinė realybė provokuoja svarstymus ne tik apie knygos ateitį, bet ir apie knygos kaip meninio fenomeno likimą.

Autorinė knyga „Piper Aromata“ sukurta pasitelkus įvairių meno krypčių ir technologijų sintezę. Faktūrų įvairovė, jų panaudojimo galimybių bei rezultatų analizė ir pritaikymas darbe padėjo sukurti išskirtinę, šiuolaikiškai atrodančią knygą, kurioje suderinti trys pagrindiniai reikalavimai dizaino objektui – informatyvumas, estetiškumas ir funkcionalumas.

Šiuo darbu siekiama netradiciškai pateikti knygą ir tokiu būdu paskatinti elitinę visuomenės dalį pažvelgti į ją kaip į geriausiai žmonijos istoriją ir evoliuciją įamžinantį kūrinį.

SUMMARY

Subject of the Master Thesis: copyright book “Piper Aromata”. The mankind’s cultural and technological developments are gaining an increasing acceleration, traditional graphic methods used for submission of information keep vanishing little by little under the influence of new modern technologies giving ground of this sphere to the virtual vastness of the internet. Rapid development of information technologies and computer reality provoke discussions not only about the future of books, but about the destiny of book as an artistic phenomenon as well.

Copyright book “Piper Aromata” was created by invoking a synthesis of various trends of art and technologies. A variety of factures, analysis of opportunities for their use and results thereof as well as application thereof in the Paper helped in creating an exclusive, modern-looking book which combines three major requirements applicable to a design object: informative value, aesthetics, and functionality.

The aim of this Paper is to present a book in a non-traditional manner and in this way to encourage the elite part of the society to look at it as a piece of creation commemorating the mankind’s history and evolution in the best possible manner.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	4
TURINYS.....	5
Įvadas.....	6
1.Knygos raida.....	9
1.1. Dantiraščio lentelės.....	9
1.2. Papirusas.....	10
1.3. Viduramžių manuskriptai.....	12
1.3. Popierius.....	13
2.Klasikinė knyga.....	15
2.1. Struktūra ir forma.....	16
2.2. Iliustracija.....	17
2.3. Šriftas knygoje.....	18
2.5. Knygos maketavimas.....	19
2.6. Spauda.....	21
3. Autorinės knygos „Piper Aromata“ atlikimo analizė.....	25
3.1. Autorinės knygos „Piper Aromata“ atlikimo technologija.....	25
3.2. Autorinės knygos „Piper Aromata“ idėja ir realizavimas.....	28
Išvados.....	32
Literatūros sąrašas.....	33
PRIEDAI.....	35

ĮVADAS

Darbo problema

Klasikinė knyga gyvuoja ne vieną šimtmetį – tai turbūt geriausiai žmonijos istoriją bei evoliuciją įamžinantis kūrinys ir vienas iš labiausiai tiriamų objektų, įdomus ir paslaptingas savita praeitimi. Ilgą kelią nuėjusi ji dar tikrai nepasiekė galutinio taško, tačiau šiandien vis dažniau pastebima, kad naujosios technologijos ir visuomenės technologinis išmanumas stumte išstumia klasikinę knygą iš šiandienio žmogaus kasdienybės. Menininkai norėdami jai sugrąžinti žavesį ir patrauklumą kaip vieną iš būdų pateikia dailininko knygas. Taigi knyga, kaip kultūrinis ir kaip meno objektas, yra labai įdomi. Todėl savo baigiamojo darbo įdėjai įgyvendinti pasirinkau būtent autorinį darbą.

Darbo aktualumas

Žmonijos kultūrinė ir technikos raida įgauna vis didesnę pagreitį. Tradiciniai grafiniai informacijos perteikimo būdai veikiami naujų šiuolaikinių technologijų po truputį nyksta, užleisdami šią sritį virtualiosioms interneto platybėms. Sparti informacinių technologijų raida ir virtualėjanti bei vizualėjanti kompiuterinė realybė provokuoja svarstymus ne tik apie knygos ateitį, bet ir apie knygos, kaip meninio fenomeno, likimą.

Šio magistro darbo temą pasirinkta ne atsitiktinai. Knygos grafinis dizainas leidžia išsamiau pažinti grafinę raidą ir jos įvairiapusiškumą. Pipirinių prieskonių tematika apskritai mažai nagrinėta.

Darbo objektas

100 puslapių autorinė knyga „Piper Aromata“.

Darbo tikslas

Išanalizuoti knygos atsiradimo, raidos ypatumus bei šiuolaikines vystymosi tendencijas ir sukurti autorinę knygą, kuri skirtųsi nuo klasikinės knygos.

Uždaviniai

- Išanalizuoti literatūros šaltinius ir susipažinti su knygos raida, klasikinės knygos ypatumais (struktūra, maketavimas, šrifto ir vaizdo sąveika, forma, medžiaga ir panašiai).
- Išanalizuoti literatūros šaltinius ir susipažinti su klasikinės ir dailininko knygos ypatumais (struktūra, maketavimas, šrifto ir vaizdo sąveika, forma, medžiaga ir panašiai).
- Remiantis prototipų analize, pavyzdžiais, konkretizuoti kūrybinio darbo sistemingumą, bendrą stilistiką, koloritinius, konstrukcinius ir kt. sprendimus.
- Sumaketuoti autorinę knygą.

Hipotezė

Tapybos, grafikos, piešimo ir fotografijos sintezė įgalina sukurti subtilų, šiuolaikiškai atrodantį ir patrauklų gaminį.

Metodologija

Šiame magistro darbe remiamasi tokiomis teorijomis: modernizmo idėjomis, egzistencializmo filosofija, semiotika. Knygoje buvo jungiamos taikomosios dailės ir grafinio dizaino technologijos.

Metodika

Magistro darbo teorinėje dalyje buvo taikomi literatūros ir interneto šaltinių analizės, pavyzdžių atrankos ir lyginimo analizės metodai. Kūrybiniame darbe naudota fotografijos ir grafinio projektavimo metodika.

Grafiniai sprendimai kūrybiniame darbe atlikti *CorelDRAW* ir *Adobe Photoshop*, kompiuterinėmis programomis. Fotoilustracijos fotografuotos veidrodiniu skaitmeniniu fotoaparatu *NICON D40*, vėliau apdorotos *Adobe Photoshop* kompiuterine programa.

Darbe naudoti spalviniai modeliai:

1. RGB spalvinis modelis. RGB spalvinis modelis naudojamas prietaisuose, kurie spinduliuoja šviesą: televizoriuose, kompiuterių monitoriuose. Šis modelis remiasi pagrindinėmis spalvomis: raudona, žalia, mėlyna (angliškai: *Red, Green, Blue*. Iš čia kilęs modelio pavadinimas);
2. CMYK spalvinis modelis. CMYK spalvinis modelis tinka aprašyti daiktams, kurie nespinduliuoja šviesos. Pagrindinės CMYK modelio spalvos gaunamos iš baltos spalvos atėmus pagrindines RGB modelio spalvas [22].

Naudoti grafinių bylų formatai:

1. JPEG – Jungtinės fotografijos ekspertų grupės standartas (*Joint Photographic Experts Group Standard*). JPEG – tai standartizuotas statinių paveikslukų kompresijos mechanizmas;
2. TIFF (*Tag Image File Format*) – tai plačiausiai paplitęs formatas aukštos kokybės vaizdams kurti. TIFF palaiko tiek informacijos, kiek tik įmanoma gauti, pvz., iš skenuojamo originalo. Šis formatas naudojamas tuo atveju, jei planuojamas kurti vaizdų archyvas.
3. PDF (*Portable Document Format*) formatas naudojamas galutiniams vaizdams siųsti spausdinimui ar derinimui. PDF kūrimo metu įrašomi tik reikalingi kilobaitai ir pašalinami pasikartojantys algoritmai, sukuriamos vektorinės elementų formos, suspaudžiami vaizdai ir įterpiami šriftai [15].

Strategija

1. Darbo temos bei koncepcijos suformulavimas (1 semestras).
2. Darbo tikslų bei uždavinių nustatymas (1 semestras).
3. Informacijos rinkimas (1–2 semestrai).
4. Prototipų analizė (1–2 semestrai).
5. Projekto atlikimas (1–3 semestrai).
6. Teorinio rašto parengimas (2 semestras).
7. Projekto pristatymas (3 semestras).

1. KNYGOS RAIDA

Žmogus, sukūręs rašto ženklus, kuriais galėjo fiksuoti ir perteikti mintis, tuo neapsiribojo. Buvo imta ieškoti tinkamo paviršiaus, kad pagal informacijos atliekamą funkciją atsižvelgiant į poreikį ir svarbą galėtų ją klasifikuoti, kaupti ir perduoti. Tam tikslui pradėtos naudoti molinės lentelės, pergamento ritiniai, o vėliau juos ėmė keisti įrištos knygos, kurias sudarė puslapiai ir viršelis, t. y. knygos ėmė darytis panašios į daugelį šiuolaikinių knygų.

Pirmosios „knygos“, kaip ir pirmosios rašto sistemos, atsirado Šumere, Egipte, Kinijoje, Indijoje, t. y. ten, kur susiformavo seniausios vergvaldinės valstybės. Priklausomai nuo šalies skyrėsi ir pati medžiaga. Molis buvo naudojamas Mesopotamijoje, papirusas – Egipte, ant bambuko rašė Kinijoje, o Indijoje ir Pietryčių Azijoje tekstus raižė ant palmių lapų. Kiekviena civilizacija kūrė savo rašto tradicijas, naudodama jiems labiausiai prieinamas medžiagas. Perversmą knygos istorijoje sukėlė pergamento panaudojimas, nes tai turėjo įtakos pačios knygos formos pasikeitimui nuo ritinio iki dabartinio formato.

1.1. Dantiraščio lentelės

Dantiraštis – senovės Mesopotamijos raštas. Jo įrašai buvo iškalami akmenyje, taip pat rašyti odoje, vaško lentelėse, tačiau dažniausiai jie buvo išspaudžiami ant molio lentelių. Būtent dėl to susiformavo labai savita dantiraščio išvaizda. Mesopotamijos knyga buvo molinių lentelių rinkinys, savo išvaizda primenantis plytą [10].

Molio lentelės (šum. *dub*, ak. *tuppu*) buvo naudojamos dar minkštos. Lentelės standartas – stačiakampės 2,5 cm storio plokštelės, kurių dydis galėjo siekti nuo 2,4x2 iki 37x22 cm (žr. 1 pav.). Tačiau buvo ir kitų formų: moliniai viny, cilindro formos dirbiniai.

1 pav. Lentelė su dantiraščio įrašais (Neo-šumerų laikotarpis)

Molis – greitai džiūstanti medžiaga, tad raštininkai turėdavo sparčiai dirbti. Specialiu nendriniu įrankiu – kalamu (šum. *gidub*, ak. *qan ṭuppi*) – ženklai būdavo įspaudžiami lentelės paviršiuje, buvo galima aprašyti abi puses. Taip išrašytos lentelės džiovinamos saulėje. Svarbūs dokumentai buvo deginami krosnyse ir archyvuojami, tad išliko tūkstančius metų.

„Knygą“ sudarydavo kelios dešimtys ar net šimtai lentelių. Jos buvo numeruojamos, taip pat naudoti kustodai – lentelės apačioje parašoma kitos lentelės pirmoji eilutė, o kitoje lentelėje parašoma prieš tai buvusios lentelės paskutinė eilutė ir t. t. Tokios knygos buvo saugomos gerai, sistemingai tvarkomuose archyvuose ir bibliotekose. Viena didžiausių dantiraščio lentelių bibliotekų buvo Ašurbanipalo biblioteka.“ [10]

Šiose knygose pasireiškia tik praktinis lentelės naudojimas – rašymas, nes nei iliustracijų, nei ypatingo meninio apipavidalinimo jose nebuvo. Knygos meninį apipavidalinimo minimumui įtakos turėjo naudojamos medžiagos ir rašymo technologija.

Galima teigti, kad iš molinių lentelių šumerų sugalvota knyga yra svarbi, nes ji parodo, kad žmogus jau tada knygą raštui kaupiti suvokė kaip būtinybę, atskirą objektą ir kūrė kaip nepriklausomą ir funkcionalų daiktą pagal jo paskirtį, taip pat pradėjo spręsti ne tik apie jos formą, bet ir apie struktūrą.

1.2. Papirusas

Maždaug 3000 m. pr. Kr. egiptiečiai iš Nilo deltos atvašnyuose augusio papiruso stiebų pradėjo gaminti rašomąją medžiagą. Papirusas (gr. *papyrus*) – rašomoji medžiaga nuo seniausių laikų gaminta iš Nilo upės pakrantėje augančios žolės *Cyperus papyrus*. Ant jo užrašyti daugelis senovės egiptiečių, graikų, romėnų rašto paminklų, net ankstyvaisiais viduramžiais buvo pagrindinė rašomoji medžiaga [6]. Papiruso gamyba tais laikais truko ilgai, tai buvo sunkus ir sudėtingas darbas.

Rašomoji medžiaga gaminama aštrių įnagių papiruso stiebą dalijant į kiek galima platesnes plaušų drūžes. Geriausia laikoma šerdis, o po to kokybė priklauso nuo drūžių tvarkos. Bet kokia rašomoji medžiaga gaminama ant lentos, suvilgytos Nilo vandeniu. Skystyje esančios drumzlės veikia kaip klijai. Iš pradžių ant lentos klojamos drūžės, pagal galimybes lygios visam papiruso stiebo ilgiui, po to kraštai iš abiejų galų apipjaustomi, tada skersinės drūžės užbaigia audinį. Rašomoji medžiaga suslegiama, o lakštai džiovinami saulėje ir tarpusavyje sujungiami (žr. 2 pav.).

2 pav. Egipte rasto papiruso fragmentas.

Papirusas buvo trapus, lankstomas lūžinėjo, todėl rašyta ant suklijuotų jo juostų. Papiruso „knyga“ ir sudaryta iš tokių juostų, susuktų į ritinius. Iš papiruso padaryta knyga savo forma visiškai neprimena dabartinės knygos. Kai kurių jų ilgis buvo įspūdingas. Sakoma, jog Homero „Iliados“ ir „Odisejos“ ritinys buvo net 150 m ilgio [6].

Papiruso ritiniai – labai brangintos knygos. Senovės Egipte, žmonės, pametę papiruso ritinį iš faraono bibliotekos, buvo nuteisiami mirties bausme. Tie, kurie šiaip neprideramai elgėsi su papiruso knyga, buvo baudžiami 200 nendrinių lazdų [7].

Ne taip, kaip dantiraščio lentelėse, papirusuose jau buvo galimas meninis apipavidalinimas ir iliustracijos. Taigi papirusas atsirado kaip atskiras objektas, kuris skirtas informacijai kaupti ir

perduoti. Iš to galima būtų spręsti, kad papirusas turi didelę reikšmę knygų ir jų grafikos atsiradimui.

1.3. Viduramžių manuskriptai

Kalbant apie knygos raidai įtaką dariusius veiksnius, dėmesys skiriamas ir viduramžių metraštininkams. Viduramžiais labai svarbi tapo ir knygos turinio grafinei raiška. Pergamentas suteikė platesnes galimybes tiek paties rašto stiliaus formavimuisi, tiek ir rankraščio apipavidalinimui. Pergamentas – plona medžiaga, pagaminta iš nukalkintos, išplautos, išdžiovintos ir be plaukų gyvulių odos. Pergamentas, iki popieriaus paplitimo, buvo naudojamas tekstui užrašyti ir išsaugoti. Tačiau žmogus, ieškodamas tinkamos medžiagos grafinei raiškai, turėjo nemažiau dėmesio skirti ir knygos struktūriniam formos modeliavimui. Keitėsi ne tik knygos grafinis apipavidalinimas, bet ir forma. Pirmieji knygų prototipai atsirado pradėjus pergamento lapus siūti į sąsiuvinius ir iš atskirų sąsiuvinių sudaryti knygas (kodeksą). Kodeksui apsaugoti nuo pažeidimų buvo tvirtinamos iš abiejų pusių medinės lentelės arba storesnės odos gabalai. Taip sukuriama knygai viršelis – aplankas [2].

Ankstyvuose viduramžiuose knygos tekstas buvo rašomas be pastraipų, iš naujos eilutės buvo pradedami tik svarbesni skyriai. Skyriaus viduje tekstas ėjo ištisai. Jo griežtas komponavimas lape į stačiakampio formos bloką nuo vieno krašto iki kito žodžius perkeliant į kitą eilutę be jokių skyrybos ženklų, paliekant mažus tarpus tarp eilučių, suvienodinant raidžių dydį, tekstą darė sunkiai skaitomą. Tačiau pats teksto blokas atrodė kaip gražus mezginys. Čia didelę įtaką turėjo taisyklingas raidžių stumdymas, pakoregavęs jų formas. Raidės buvo išstėtų ir vienodai kampuočių ar apvalintų formų. Metraštininkas, norėdamas suskirstyti tekstą ir padaryti jį patogų skaityti, leisdavo rubrikatoriui pirmąją poskyrio raidę arba visą eilutę rašyti raudona spalva.

Teksto pradžioje talpinamos didelės ir gausiai dekoruotos raidės – inicialai (*capitales*), išsiskiriančios puslapyje spalvingumu bei siužetinės kompozicijos miniatiūriškumo jungtimi su grafine raidės plastika. Grafinis raidės ženklas buvo komponuojamas iš objektų arba kartu su stilizuotu objektu, sudarant kompozicinę vienovę ar ornamentą. Tai buvo miniatiūros raidos pradžia. Ypač didelis raidės ženklo susiliejimas su ornamentu būdingas rusiškiems inicialams, kurie yra perėmę bizantiško (geometrinio) stiliaus ypatybes ir papildomi tautosakos motyvais. XV a. įsigali pynių stiliaus (balkanų) ir augalinis (neobizantiškas) ornamentai. Pradėtos kurti iš teksto raidžių pintinio rašto ornamentinės antraštės. Raidė, kaip ir iliustracija, tapo knygos puošybos elementu, ji buvo tekstinis ir kartu vaizdinis informacijos elementas [2].

Viduramžių metraštininkai, gausiai ornamentuodami knygų tekstą, iliustracijas ėmė rėminti atskiru rėmeliu. Iliustracija ėmė panašėti į paveikslėlį, įterptą į tekstą, kaip atskirą, išbaigtą piešinį. Formavosi knygos miniatiūrų rūšys: iliustracija, inicialas, atsklanda, užsklanda, vinjetė ir kt. Tobulėjant knygų iliustravimui atsirado ir šrifto modulinis komponavimas lape. Ištinis teksto blokas dalinamas į kelis vienodų dydžių stulpelius, sudarančius teksto kolonas. Dabar tekstas ir jo iliustracijos jungiamos ne mechaniniu principu, nepaliekant tarp jų tarpo, bet ieškant bendrų formos, jos dydžių sąveikos galimybių.

Iliustracija kito ir pagal vaizdavimo turinį. Egiptiečiai daugiausiai vaizdavo tai, ką žinojo esant, graikai – tai, ką matė, o viduramžių menininkas išmoko savo paveiksluose išreikšti tai, ką jautė. Atsitraukimas nuo realybės vaizdavimo ir buvo pagrindinis veiksnys, lėmęs meninės iliustracijos atsiradimą. Kyla klausimas, kuo skiriasi meninė iliustracija nuo vaizdaraščio ar įprasto paveikslėlio? Vaizdaraštis yra tiesioginis minties konspektavimas vaizdu, paveikslas – meno priemonėmis sukurtas meninis vaizdas, o meninė iliustracija yra sukurtas vaizdas, leidžiantis improvizuoti bei papildyti tekstu išsakytas mintis. Didelę reikšmę tolesnei knygos raidai turėjo popieriaus sukūrimas. Pradėjus pergamentui konkuruoti su popieriumi, atsirado platesnės technikų pritaikymo galimybės. Įvyko svarbus pakitimas knygų miniatiūros mene. Naujoji rašomoji medžiaga įgalino nuo tirštų aliejinių dažų pereiti prie akvarelinės tapybos technikos. Akvarele atliktas piešinys detalesnis. Iliustracijos tapo dekoratyvesnės ir dėl savo smulkmeniškumo pradėjo konkuruoti su meniškai atliktu tekstu. Be inicialų, kurie vis labiau buvo išpuošiami, kartais net ištinomis miniatiūromis, be būdingų viduramžių knygai antraščių, svarbesnių pastraipų bei raidžių rubrikavimo ir daugiaspalvių iliustracijų, pradedamos puošti knygos paraštės. Tai buvo arba spalvotas augalinių motyvų ornamentas, arba dailūs dekoratyvūs rėmeliai. Puošiamos paraštės sudarė dekoratyvinio įrėminimo įspūdį, kuris tartum sujungė tekstą su iliustracija ir sukūrė išbaigtos kompozicijos visumą [2].

Viduramžių meistrai ištobulino knygos meninį apipavidalinimą. Tobulėjo ne tik grafinė raiška, bet ir pati knygos struktūra, jos forma, kuri turėjo nemažą ir specifinių išorinio apipavidalinimo bruožų. Jos kintantis formatas nuo didžiulių folianų iki mažiausio *duodeco* (1/12), kurį lėmė ne estetiniai kriterijai, bet turimo pergamento kiekis, tik liturginės knygos buvo nustatyto didelio formato. Viršelis dekoruotas atskirų elementų inkrustavimu: apkaustais, įdėklais, sagtimis. Pergamentas buvo meniškai surišamas į lankus. Visa tai buvo vienetinės, kaip meno kūrinio, knygos ypatybės. Jos paskirtis bei dailininko profesionalus atlikimas ir lėmė, kad viduramžių knyga tapo atskiru, išbaigtu, nepriklausomu meno kūriniumi, pritaikytu dažniausiai prie bažnytinio interjero. Pasaulietinės knygos turėjo kitus reikalavimus, tad ir jų apipavidalinimas buvo kuklesnis.

1.3. Popierius

Labai svarbus knygos raidai buvo popieriaus išradimas. Popieriaus išradėju laikomas Cai Lunas (Kinija). Jis 105 m. pirmasis aprašė popieriaus gamybą. Kinai augalinę žaliavą rankiniu būdu trindavo akmeniniuose grūstuvuose su vandeniu. Skystą plaušinę masę semdavo semiamąją forma, ant rėmo ištemptu tinkleliu. Nutekėjus vandeniui, ant tinklelio likdavo plonas susipynusių plaušų sluoksnis. Taip suformuotą popieriaus lapą perkeldavo ant audeklo, nuspausdavo, džiovindavo, lygindavo, pjaustydavo. Kinai popieriaus gamybos būdą ilgai slėpė. Tik 610 m. popierių pradėjo gaminti japonai. 751 m. šį gamybos būdą iš kinų belaisvių sužinojo arabai. Jie pradėjo naudoti kanapinius, lininius, vėliau ir medvilninius skudurus. Juos pjaustydavo, virindavo katiluose su kalkėmis, mirkydavo, po to trindavo grūstuvuose. Tokia popieriaus žaliava buvo naudojama iki XIX a. Iš arabų popieriaus gamyba paplito Egipte, Šiaurės Afrikoje, apie XII a. pasiekė Ispaniją, vėliau ir kitas Europos šalis. [11]

Popierius – plona, plokščia medžiaga, gaminama presuojant pluoštą. Paprastai naudojamas natūralus pluoštas celiuliozės pagrindu, gaminamas iš medienos masės (dažniausiai minkštos medienos, pavyzdžiui, kanadinės eglės) [4].

Taigi išradus popierių kito knygos formatas, struktūrinė jos forma bei viršelio apipavidalinimas. Keitėsi ir knygos grafika, jos techninis sprendimas.

2. KLASIKINĖ KNYGA

Šiais laikais randamas toks knygos apibrėžimas – tai susiūti ar kitaip sujungti popieriaus (ar kt. medžiagos) lapai su rašytu arba spausdintu tekstu. Knygos istorijoje skirstomos į rankraštines ir spausdintas, jų raida susijusi su rašmenų ir raštijos atsiradimu bei plėtote, vėliau su spaudos technikos būdais. Knygų išvaizdai svarbus meninis jų įrišimas (knygrišystė) ir apipavidalinimas (knygų grafika), raidžių grafinis pavidalas (šriftas) [4].

Kintanti samprata apie knygą yra susijusi su jos istorine raida. Knygos virsmas objektu buvo ir tradicinės knygos kelio pradžia. Nuolat kintanti jos forma ir grafinė raiška galiausiai buvo įtvirtinta vertinimo kanonų:

1. paskirtis;
2. funkcionalumas;
3. forma;
4. struktūra;
5. naudojamos medžiagos;
6. estetiškumas.

Taip knyga įgauna sąlyginai pastovią formą bei struktūrą.

Tradiciškai, knyga yra laikomas leidinys, turintis daugiau nei 49 puslapius. Tačiau kultūrinė svarba yra gerokai gilesnė ir ne taip paprastai apibrėžiama [12].

Daugelis dalykų mums atrodo įprasti, aiškūs, nekeltantys abejonių. Toks požiūris, kokį mes turime susikūrę apie tradicinę knygą, formavosi ilgus šimtmečius. Egiptiečių sukurtas papiruso ritinys sąlyginai galėtų būti taip pat vertinamas kaip tradicinė knyga, tačiau mūsų laikais tokių knygų retai pasitaiko, jas dažniausiai matome kaip muziejaus eksponatus.

Kurdami daiktą turime nuspręsti koks jis bus ir iš ko jį gaminsime. Medžiaga taip pat iš dalies lemia daikto formą, jo struktūrą. Sukurtam daiktui vis dar tobulinamas jo dizainas, kurį lemia keliami uždaviniai: praktiškumas, estetiškumas, paskirtis bei pasirinkta medžiaga ir techninis jos atlikimo būdas. Mūsų kūrybiniai ieškojimai susiję su formos įtvirtinimu. Būtent tokiu būdu objektui sukuriamas kanonas. Dažnai taikomi laiko bei meninių ieškojimų įtvirtinti kanonai daiktui sukuria to laikmečio klasikinio objekto statusą. Vėliau ieškomi novatoriški pakeitimai knygą daro jau netradicinę [8].

Šių laikų klasikinė knyga glaudžiai susijusi su daugiatairaže leidyba. Viduramžiais įvykusi techninė pažanga suteikė didesnę galimybę kurti bei dauginti įvairios paskirties knygas. Knygų

teksto spausdinimas ksilografijos būdu ne tik palengvino jos išleidimą, bet ir supaprastino jos puošybos elementus.

Taip knyga įgavo dvi skirtingas grafinės išraiškos galimybes, kurias vertiname pagal jų grafinėmis raiškos priemėmis atliktą rezultatą. Tad yra tokios knygų rūšys: meninė, dailininko kuriama knyga, bei tradicinė knyga, nereikalaujanti ypatingo grafikos dizaino ir formos [2].

2.1. Struktūra ir forma

Knygos formatas bei apimtis yra vizualiai paveikus dizaino elementas. Iš knygos formato skaitytojas gali intuityviai nujausti jos turinį. Pavyzdžiui, itin didelio formato knygos asocijuojasi su įvairiais reprezentatyviais leidiniais (meno albumai ir pan.), atlasais, enciklopedijomis. Tai yra tokiais leidiniais, kuriuose yra arba itin gausu informacijos ir jie nėra skirti linijiniam skaitymui (pvz., telefonų knyga, žodynas, žinynas), arba leidiniais, kuriuose yra svarbi iliustracijų kokybė (pvz., enciklopedijos, meno leidiniai). Skaitymui skirtos knygos paprastai būna mažesnio formato, tai lemia jų funkcinė paskirtis: dydis turi būti toks, kad knygą būtų galima skaitant laikyti rankose, patogų įsidėti į krepšį ir pan. Knygos vaikams būna įvairių dydžių, priklausomai nuo skaitytojo amžiaus, tačiau dažnai jos gana didelės – tai reikalinga išdėstant leidinyje didesnes raides bei iliustracijas [20].

Klasikinėje knygoje puslapio formatas turi būti aiškių proporcijų, tikslingas ir pagrįstas. Estetiniu atžvilgiu išraiškingiausias atrodo toks lapas, kurio proporcijos yra vadinamojo auksinio pjūvio (1:1,6), bet praktikoje šis santykis kinta priklausomai nuo konkretaus leidinio paskirties ir literatūros žanro. Užsienyje grožinės literatūros ir mažo formato leidiniams naudojami šie formatai: 100 x 165 (3:5), 110 x 180 (21: 34), 120 x 200 (3:5). Lietuvoje artimiausi yra: 107 x 177 (75 x 90 / 32), 120 x 200 (84 x 100 / 32). Užsienio specialiai ir mokslinei literatūrai: 140 x 210 (2:3), 160 x 240 (2:3). Lietuvoje analogiškiems leidiniams: 145 x 215 (60 x 90 / 16), 170 x 240 (70 x 100 / 16). Vaizduojamojo meno leidiniams užsienyje: 200 x 300 (2:3), 240 x 360 (2:3), o Lietuvoje: 205 x 290 (60 x 84 / 8), 220 x 290 (60 x 90 / 8). Įvairiems albumams užsienyje: 200 x 240 (5:6), 240 x 270 (8:9), 240 x 300 (4:5), mūsų šalyje: 205 x 240 (84 x 100 / 16), 205 x 260 (84 x 108 / 16). Knygos formatas turi iš dalies informuoti skaitytoją, kokio tai žanro kūrinys, kokie tikslai bei uždaviniai keliami tai knygai [23].

Griežtų formato rėmų nebesilaikymas rodo tai, kad yra prasiplėtusios poligrafijos technologijų galimybės bei knygų kūrėjai linksta eksperimentuoti su įprastuoju knygos formatu.

Gulsčio stačiakampio formato knyga gali priminti kitas, naujesnes medijas, pavyzdžiui, televizoriaus arba kompiuterio ekraną, tačiau taikomi tradiciniai informacijos perteikimo būdai (raštas, iliustracijos), kodekso forma mums leidžia atpažinti ir priimti bet kokio formato leidinį kaip knygą. Tad matome, kad šiuolaikinės tiražinės knygos dydžiai nėra ribojami griežtų standartų, formato pasirinkimą nulemia leidinio turinys bei funkcija. Tokia laisvė sąlygoja tai, kad kai kurie knygų kūrėjai neatidžiai parenka leidinio formatą ir dėl to nukenčia ergonomiškumas: knygą sudėtingiau vartyti, tampa nebetinkama išsinešti iš namų, jai sunku rasti vietą paprastose knygų lentynose ir pan. Dėl šių priežasčių vis dar daug išleidžiama funkcionalaus, standartinio formato knygų, skirtų ilgesniam skaitymui. Knygos apimtis priklauso nuo joje sutalpintų spaudos ženklų, iliustracinės medžiagos bei dizaino, t. y. tipografinių sprendimų, šoninių puslapio laukų erdvės ir t. t. [20].

2.2. Iliustracija

„Iliustracija (lot. *illustratio* – vaizdus aiškinimas; vaizdavimas) – grafikos kūrinys, puošiantis, aiškinantis, papildantis, interpretuojantis tekstą.“[13] Iliustracijos papildo, puošia tekstą, jos gali atskleisti turinį arba suteikti jam papildomų prasmų. Šios vaizdinės priemonės gali būti tokios:

1. dekoratyvinė;
2. meninė-vaizdinė;
3. mokslinė-informatyvi;
4. abstrakti, kaip ženklas;
5. alegorinė, kaip simbolis.

Iki fotografijos ir skaitmeninių technologijų atsiradimo spausdintose knygose būdavo tik grafikos technikomis atliktų iliustracijų. Dar ir šiandien iliustracijų rengimas ir jų tyrimas menotyroje vadinamas „knygų grafika“, nors iš tiesų jos gali būti sukurtos bet kokia technika (tapyba, koliažas, skulptūra, siuvinėjimas), o reprodukuotos fotografijos – skenuojant. Taip pat prie iliustracijų priskiriami įvairūs puošybos elementai, tokie kaip užsklandos, atsklandos, įvairūs dekoratyviniai rėmeliai, pabraukimai ir pan. Iliustracijos turi derėti prie knygos visumos, dizaineris turi numatyti jų vietą atvartuose bei santykį su tipografika [13].

Iliustracijoje, skirtingai nuo paprasto piešinio, visos detalės turi prasmę. Objektai vaizduojami plastiškai, linija dekoratyvi, charakteringa, ji tampa objekto išraiškos dalimi. Spalvinis

sprendimas santūrus (nėra drastiškų potėpių), spalva arba niuansuojama, arba dengiama lokaliai. Piešinyje vyrauja objekto siluetas. Paties objekto struktūra aiški ir konkreti. Dažniausiai objektas stilizuojamas. Stilizavimas dailės kūrinyje – tai vaizduojamų tikrovės objektų apibendrinimas, formų ir spalvų supaprastinimas siekiant dekoratyvumo išpūdžio.

2.3. Šriftas knygoje

„Šriftas (vok. *Schrift* – raštas) – tam tikro raidyno grafinė forma. Pagal sukūrimo techniką šriftas būna rankraštinis, pieštinis, graviruotasis, kaltinis, renkamas. Iki spaudos atsiradimo istorines šrifto formas kūrė paminklų kalėjai, raižytojai, knygų perrašinėtojai, vėliau spaustuvininkai ir dailininkai. Kaligrafinius ir pieštinius šriftus kuria dailininkai grafikai.“[9]

Su šrifto teorija ir praktika yra susijusi literatūra, menas ir mokslas. Žmogus vertina ne tik tekstinę įvairių šriftu parašytą informaciją, bet ir vizualią. Vertina patį skaitomumą, t. y. praktinę jo pusę, grafinių ženklų kompozicinę visumą, ieško tiesioginės su teksto informacija susijusios charakteringos grafinių ženklų išraiškos. Šriftas atvaizduoja laikmetį, kultūrą, stilių – tai ne tik istorinio laikotarpio atspindys, kuriame koncentruojasi visa tai, kas vyksta aplinkui. Kiekvienas naujas šriftas – tai išraiškingų formų ieškojimas, jų interpretacijos galimybių suvokimas ir palyginimas. Šrifto tekstas naudojamas ne tik kaip informacija, kurią reikia perskaityti, bet ir kaip forma, meninės raiškos elementas. Raidė gali būti ir forma, ir turinys. Todėl šriftas knygai parenkamas tikslingai. Atsižvelgiama į tai, kokios paskirties bus knyga, ir ką norime perteikti šriftu (tekstinę ar vaizdinę informaciją).

Pagal paskirtį spaustuvinis šriftas skirstomas į tekstinį, antraštinį ir akcidentinį. Tekstiniu spausdinamas knygų, žurnalų, laikraščių pagrindinis tekstas. Antraštiniu šriftu (jo kegelis 14–48) spausdinamos antraštės, rubrikos. Akcidentinis šriftas paprastai būna dekoratyvus. Juo renkami skelbimai, diplomai, blankai ir kt.

Tačiau knyga neturi būti marga, puslapyje visi spaudos elementai turi išlaikyti vientisumo ir funkcionalumo esmę. Knygos apipavidalinimas vienos garnitūros šriftu anaipol ne idealus sprendimas, nes leidinys atrodys monotoniškas ir be charakterio, tačiau naudojantis daugiau nei trijų garnitūrų šriftus, demonstruojamas ne itin geras saiko ir skonio pajautimas. Pagal atlikimo techniką šriftai yra:

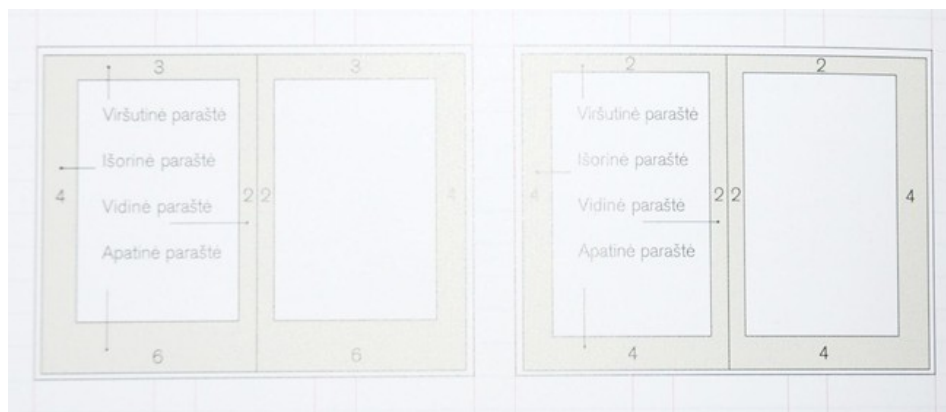
1) kaligrafiniai (gr. *kalligraphia* – dailiraštis) – tai rankraštiniai (rašyti plunksna ar teptuku) arba pieštiniai šriftai;

- 2) graviruotieji;
- 3) renkameji (spaustuviniai, kompiuteriniai);
- 4) kaltiniai;
- 5) individualūs meniniai, kuriami specialiai taikomosios, reklaminės grafikos darbams (knygoms, plakatams, bukletams ir t. t.).

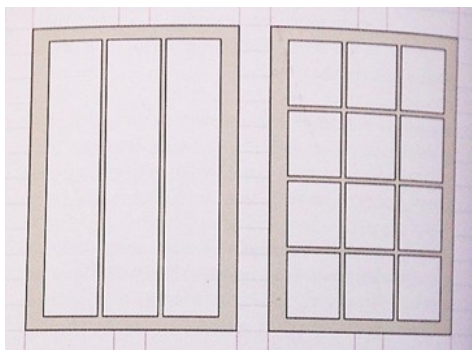
Yra daug šriftų tipų, rūšių. Reikšmingiausi renkameji (kompiuteriniai), kaligrafiniai (rašyti ranka), individualūs meniniai šriftai (atlikti skirtingomis technikomis).“[6]

2.5. Knygos maketavimas

„Terminas „maketavimas“ nusako skirtingo pobūdžio medžiagos, sudarančios dizaino turinį, sutvarkymą. Maketuotojo tikslas dvejopas: logiškai ir nuosekliai pateikti informaciją bei išskirti svarbiausius elementus. Tinklelis ir sistemiškai sutvarkyti elementai taip pat padės skaitytojui gauti informaciją vizualiai patraukliu būdu, nes tai pagerina turinio perdavimą [16].

3 pav. **Rinkinio plotas**

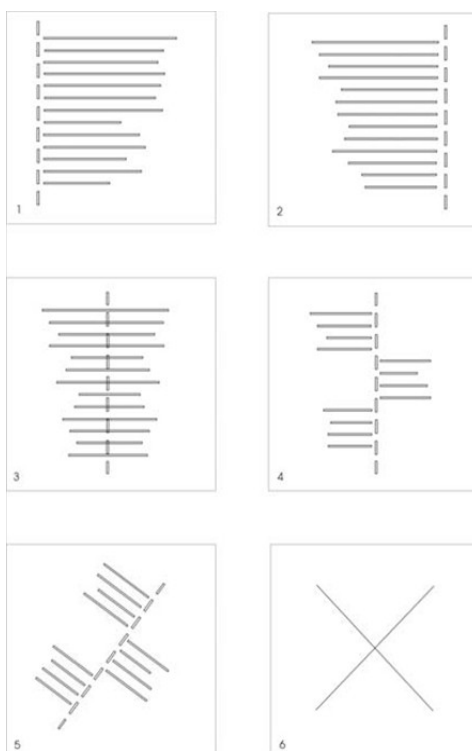
4 pav. **Kompleksinis išdėstymas**

Leidinio tinklelis – tai skiltys, parašės, vieta tekstui ir vaizdams. Tinklelis – tai priemonė dokumento struktūrai ir tvarkai sukurti. Gerai pasirinktas tinklelis suteikia truputį lankstumo atskirų puslapių maketuose, o numatyta pagrindinė sistema sudaro vizualiai darnios puslapių eilės išpūdį. Tai, matyt, svarbiausia bet kuriame spaudos darbe, įskaitant knygas ir žurnalus [16].

Tinklelis padalina galimą rinkinio plotą į proporcingas dalis, sukuria visą vizualią struktūrą ir padeda susieti visus elementus. Pagrindinė paprasčiausio tinklelio struktūra, naudojama pirmiausia tekstinei medžiagai (pavyzdžiui, pranešimams ar apsakymas), yra vienmatė.

Teksto komponavimas lapo plokštumoje išlaikant grafinei sistemai būdingą vienovę, gali būti (5 pav.) :

- 1) nuo ašies;
- 2) iki ašies;
- 3) ant simetrijos ašies;
- 4) iki ir nuo ašies;
- 5) kai bet kuri iš ašių paversta tam tikru kampu;
- 6) visiškai laisvai [19].

5 pav. Teksto komponavimas lapo plokštumoje išlaikant grafinei sistemai būdingą vienovę

Šrifto ir vaizdo jungimo principai:

1. Kontrasto principas (dydžio, vietos, spalvos, formos kontrastai).
2. Vientisumo principas (vizualinės visumos formavimas).

Šrifto ir vaizdo jungimo (panaudojimo) būdai:

1. Šriftas ir vaizdas komponuojami atskirai vienas nuo kito.
2. Šriftas ir vaizdas sudaro vientisą „dėmę“ (komponuojami greta).
3. Šriftas ir vaizdas įjungiami vienas į kitą (šriftas įvedamas į vaizdą ir atvirkščiai).

Jungimo principai ir būdai dažniausiai priklauso nuo leidinio paskirties, pobūdžio [3].

2.6. Spauda

Spausdinimo principas, t. y. daugelio atspaudų gavimas nuo vieno originalo (klišės), žinomas labai seniai, tačiau niekur nebuvo taikomas gaminti knygoms. Kinai šį išradimą padarė ne iš karto. VI–V a. pr. m. e. budistų vienuolynai specialiai iš medžio išraižytais spaudais spausdindavo amuletus, religinius atvaizdus, tekstus. Vėliau, nuo V–VII m. e. a., atsirado paprotys nuiminti nuo šių stelių estampus. Prie akmens plokštės su tekstu buvo prispaudžiami keli šlapi popieriaus lapai. Lengvai plakant plaktuku, popierius buvo išspaudžiamas į raidžių įdubimus. Vėliau, tepant lapą juodais dažais, raidžių įdubimai likdavo nenudažyti. Jau V–VI a. Kinijoje buvo praktikuojami du pagrindiniai masiško kopijų gaminimo būdai – estampavimas ir ksilografija [12].

Knygų spaudoje padarė perversmą Johanas Gutenbergas, vokiečių spaustuvininkas. Jis XV a. ketvirtajame dešimtmetyje pagamino rankinį raidžių – judančių literų – liejimo prietaisą ir rankinį spaustuvės atspaudų presą. Visa tai pradėjo naudoti savo spaustuvėje Mainco mieste. Iki 1501 m. Europoje buvo 1000 spaustuvių, kuriose buvo išleista 35 000 knygų ir 20 milijonų kopijų. Vėliau Gutenbergo išradimas buvo vystomas Nyderlanduose. Daugelis bandė imtis leidybos verslo, bet jį mesdavo, nes buvo blogai organizuojamas knygų platinimas. Be to, buvo mažas raštingumas, o dauguma žmonių visai nemokėjo skaityti. Galiausiai šis išradimas paskatino žmones ne tik domėtis ar žavėtis knygų kultūra, bet ir patiems mokytis skaityti.

XX a. septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje Vakaruose įvyko ryški spaudos modernizacija, išplėtusi spaudos galimybes. Poligrafijoje imta naudoti elektroninę ir lazerinę techniką, naujas fizikos ir chemijos technologijas, kompiuterius. Visa tai smarkiai racionalizavo leidybos darbą, pagerino spaudos kokybę ir turėjo įtakos meninei knygos išvaizdai. Įvairūs XX a. eksperimentai ir individuali dailininkų stiliaus raiška knygos meno raidai buvo labai svarbi [3].

Skaitmeninė spauda – tai kompiuterio valdomas poligrafinis procesas, kurio metu be tarpinių medžiagų nešėjų atspausdinamas vaizdas [12]. Skaitmeninės spaudos technologijomis spaudiniai išgaunami spaudos įrangoje naudojant kintančią spaudos formą. Visus kiekvieno ciklo formos pakeitimus valdo spaudos sistemos kompiuteris. Šiandienos skaitmeninio spausdinimo būdas užtikrina aukštą spaudinių kokybę, puikų smulkių elementų atlikimą, gerą pustoniu pertekimą (lygiai taip pat, kaip ofsetinės spaudos būdas).

Skaitmeninė spauda naudoja paruoštus spaudai skaitmeninius failus, iš kurių yra spausdinamas vaizdas. Skaitmeninis būdas remiasi CMYK spalvų modeliu. Jam spausdinti tinka įvairaus storio ir formato popierius. Spausdinama ir iš vienos, taip ir iš abiejų pusių. Skaitmeninė spauda gali būti apdorojama įvairiais spaudos būdais.

Dailininko knyga

Nauja meninės kūrybos sritis – dailininko knyga – Lietuvoje išplito XX a. paskutiniame dešimtmetyje. 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, lietuvių menininkai galėjo išsamiau susipažinti su svetur susiformavusiomis dailininko knygos sampratomis, įsilieti į bendrą pasaulinį judėjimą [17].

Pastaruoju metu vis labiau įsitvirtina dailininko knygos terminas, vartojamas šios srities parodų kataloguose, specialistų recenzijose. 1999 m. išleistame „Dailės žodyne“ nurodomos dvi skirtingos dailininko knygos sampratos: 1. unikalus, išbaigtas knygų grafikos kūrinys arba nedideliu tiražu išleistas bibliografinis leidinys, gausiai iliustruotas iš autorinių spaudos formų atspausdintomis iliustracijomis. Atsirado XIX a. pab. Prancūzijoje. Lietuvoje pirmosios dailininko knygos sukurtos XX a. ketvirtame dešimtmetyje. 2. Su knygos idėja, paskirtimi, išvaizda susijęs modernistinės ir postmodernistinės dailės kūrinys (asamblijažas, koliažas ir t. t.) Dailininko knyga gali būti sukurta ir tradicine grafikos technika, fotografijos, fotokopijavimo priemonėmis. Joje hipertrofuojiama knygos kaip artefakto, meno kūrinio funkcija. Atsirado XX a. septintame dešimtmetyje. Nuo 1977 m. pradėtos organizuoti tarptautinės dailininko knygos parodos. Lietuvoje dailininko knygos parodos rengiamos nuo 1991 m. [4]

Dailininko autorinės knygos vertinimo kriterijai atspindi esminius, skiriančius nuo tradicinės knygos ypatumus. Jai būdingas novatoriškų atlikimo būdų ir tradicinių grafikos technikų jungimas viename kūrinyje.

Dažniausiai autorinė dailininko knyga turi šiuos išskirtinius požymius:

- vienetinis arba keliais egzemplioriais tiražuotas kūrinys;
- turi stilių;
- moderni;
- neįprasta tiek forma, tiek savo turiniu, tiek medžiaga;
- apipavidalinta remiantis individualia menine koncepcija;
- skiriasi savo netradicine funkcija [17].

Pagal R. Janulevičiūtės išsakytas mintis, galima išskirti esminius šių skirtingų kryptių dailininkų knygų skirtumus. „Tradicinės formos knygoje, kuriose svarbiausia yra estetinio grožio pajauta, sudaro pirmąją dailininko knygos kryptį. Čia labai svarbi grafinė raiška. Antrosios krypties dailininkų knygoms yra svarbi pati išraiškina forma. Knygos kaip objektai dažniausiai turi atskiromis dalimis neišskaidytą skulptūrinę formą. Ją pasirinkdami dailininkai remiasi alegorija, metafora, jų kūriniai įgyja ir simbolinės prasmės [18].

E. Rudinskas dailininko autorinę knygą laiko savo ypatumais labai artimą klasikinei knygai. „Dailininkas sugalvoja knygos koncepciją, panaudoja savo ar kitų autorių tekstus, pats viską daro, išspausdina. Čia svarbiausią vaidmenį atlieka iliustracija, knygos išvaizda. Autorinėje knygoje, apie kurią kalbu, tekstas tik papildo iliustraciją. Tai tarsi „atvirkštinis procesas“. Autorinė knyga yra ir savitas kamerinės grafikos žanras, nes svarbiausias dėmesys čia skiriamas vaizdui. Gali paliesti, iš arti pažiūrėti, tarsi akis į akį pabendrauti su autoriumi“ [18].

Pirmoji lietuvių dailininko knygos paroda „Vandens gėrimas iš krano“ buvo surengta 1991 . Vilniuje, galerijoje „Arka“. Dauguma šios parodos eksponatų išlaiko blokinę knygos formą, spausdinant pasitelkiamos tradicinės grafikos technikos: lino raižinys, medžio raižinys, litografija. Vėlesnėse dailininko knygos parodose vis stiprėjo tendencija paversti knygą skulptūriniu objektu [18].

Dabar dailininko knygai gali būti naudojami ne tik grafikos, knygos meno, bet ir tekstilės, tapybos, skulptūros ir kitų dailės rūšių meninės raiškos būdai. Tokioms knygoms, pasak pirmosios parodos kuratoriaus Lino Jablonskio, trūksta profesionalumo, kuris būdingas menininkų, nuosekliai plėtojančių įgūdžius ir kartu ieškančių naujumo, darbams. L. Jablonskis mano, kad šiais laikais bet kas vadinama dailininko knyga, juk „iš knygos ir su ja gali daryti ką tik nori, tačiau neužtenka mosuoti lengva ranka ir kvailu juoku siekti įspūdžio, juk galiausiai išeina nesąmonė: knygomis tampa batai ir plytos“. Ši kritiška L. Jablonskio pozicija yra viena iš galimų, ji paveikė ne tik pirmosios, bet ir vėlesnių dailininko knygos parodų autorių nuostatas. Dėmesys iliustracijai, teksto ir vaizdo dermei, tradicinėms raižymo technikoms išliko iki šiol [17].

3. AUTORINĖS KNYGOS „PIPER AROMATA“ ATLIKIMO ANALIZĖ

3.1. Autorinės knygos „Piper Aromata“ atlikimo technologija

Autorinę knygą sudaro 100 puslapių (formatas 250 mm x 250 mm).

Grafiniai sprendimai kūrybiniame darbe atlikti *Adobe Photoshop* ir *CorelDRAW* kompiuterinėmis programomis. Fotografijos siužetams fotografuotos veidrodiniu skaitmeniniu fotoaparatu *CANON 350D*, vėliau apdorotos *Adobe Photoshop* ir *Corel Photo Paint* kompiuterinėmis programomis

Darbe naudoti RGB, CMYK spalviniai modeliai. Spalvinis modelis – tai spalvos parametrų (tono, šviesio, sodrumo) aprašymo būdas. Objektas, turintis kokią nors spalvą, gali ją sugerti arba atspindėti. Tokiems objektams aprašyti naudojami skirtingi spalvų modeliai. RGB spalvinis modelis naudojamas prietaisuose, kurie spinduliuoja šviesą: televizoriuose, kompiuterių monitoriuose. Šis modelis remiasi pagrindinėmis spalvomis: raudona, žalia, mėlyna (angliškai: *Red, Green, Blue*. Iš čia ir kilęs modelio pavadinimas) [3].

Maišant pagrindines spalvas, sukuriamos išvestinės spalvos. Maišant dvi pagrindines spalvas, gaunama šviesesnė spalva. Sumaišę raudoną ir žalią, gauname geltoną, sumaišę žalią ir mėlyną – žydrą (ciano spalvą), o mėlynos ir raudonos mišinys vadinamas purpurine spalva. Sumaišius visas tris pagrindines spalvas, gaunama balta spalva. Tokios spalvos vadinamos adityvinėmis (papildančiosiomis) [3].

Sumaišius visas tris spalvas skirtingomis proporcijomis, galima išgauti visą atspalvių įvairovę. RGB modelyje kiekvienos spalvos kiekis matuojamas skaičiais nuo 0 iki 255, taigi turi 256 lygius. Spalvinės komponentės (pagrindinės spalvos) dar vadinamos spalviniais kanalais. RGB yra trijų kanalų spalvinis modelis.

CMYK modelio koordinačių sistema

CMYK modelis analogiškas RGB modeliui su perkelta koordinačių pradžia. Čia ir paaiškėja, kodėl buvo sukurti šie skirtingi modeliai. RGB modelyje spalvos nebuvimas (nulinės komponentių reikšmės) reiškia juodą spalvą (juodas ekranas), o CMYK modelyje spalvos, t. y. dažų, nebuvimas reiškia baltą – popieriaus – spalvą [16].

CMYK modelis naudojamas aprašyti spalvoms, išgaunamoms spaustuviniiais dažais, kurie ne visada yra tokie tobuli kaip šviesos spindulys. Dažai neretai turi priemaišų, todėl kai kurių atspalvių tiesiog neįmanoma išgauti. Sumaišę visas tris pagrindines spalvas, turėtume gauti juodą, o gauname kažkokią tamsią „purviną“ spalvą. Šiam trūkumui kompensuoti CMYK modelyje naudojama juoda spalva. Todėl modelio pavadinimas yra iš keturių raidžių: *Cyan* (žydra), *Magenta* (purpurinė), *Yellow* (geltona) ir *Black* (juoda). Rašoma ne pirmoji, bet paskutinė angliško juodos spalvos pavadinimo raidė, kad ji nebūtų painiojama su mėlyna spalva (*Blue*). CMYK yra keturių kanalų spalvinis modelis [16].

RGB modelio koordinačių sistema

Šį spalvinį modelį galima įsivaizduoti kaip trimatę koordinačių sistemą. Kiekviena koordinatė parodo, kokia dalis konkrečios pagrindinės spalvos (nuo 0 iki 255) yra turimoje spalvoje. Gauto kubo viduje ir yra visos spalvos, sudarančios modelio spalvų paletę. CMYK modelis tinka aprašyti daiktams, kurie nespinduliuoja šviesos. Tokie objektai slopiną dalį juos apšviečiančios baltos spalvos dedamųjų – sugeria keletą spektro spalvų. Mus supantys objektai yra skirtingų spalvų, kadangi jie sugeria skirtingus spektro spindulius [3].

Spalvos, kurios pačios nespinduliuoja šviesos, o naudoja baltą spalvą, sugeramos kai kuriuos jos spektro spindulius, vadinamos subtratyvinėmis (slopinančiosiomis). Joms aprašyti naudojamas CMYK modelis. Pagrindinės CMYK modelio spalvos gaunamos iš baltos spalvos atėmus pagrindines RGB modelio (adityvines) spalvas. Taigi vėl gauname tris pagrindines spalvas: žydrą (balta minus raudona), purpurinę (balta minus žalia) ir geltoną (balta minus mėlyna). Kiekviena spalva CMYK modelyje aprašoma procentine dedamųjų (pagrindinių spalvų) išraiška. Šis modelis naudojamas poligrafijoje, spalvos išgaunamos tam tikromis proporcijomis maišant spaustuvinius dažus [16].

Sumaišius dvi pagrindines CMYK modelio spalvas, gaunama tamsesnė spalva, nes sugeriama daugiau šviesos (uždedama daugiau dažų). Sumaišius visas tris pagrindines spalvas (100%, 100%, 100%), gaunama juoda spalva, jei spalvų nėra (0%, 0%, 0%), gaunama balta – popieriaus – spalva. Sumaišius tris spalvas lygiomis dalimis, gauname pilkos spalvos atspalvius.

Naudoti grafinių bylų formatai JPEG, TIFF. Formatas – tai taisyklių rinkinys, bylos kodavimo sistemos apibrėžimas. Formatai naudojami tam, kad sukurtą failą galėtų peržiūrėti ir kiti žmonės kitame kompiuteryje. Tai lyg kalbėjimas viena kalba. Jei žinote bylos formatą, vadinasi,

žinote, kokią programą naudoti jam peržiūrėti, redaguoti ir t. t. Jei nebūtų bylų formatų, nebūtų įmanoma kaupti informacijos ir ja keistis. Bylų formatų yra labai daug. Kai kurie jų naudojami tik specifinėms užduotims atlikti ir nėra plačiai paplitę, tačiau yra ir standartinių bylų formatų, kuriuos naudoja daugelis programų. Tai TXT ir DOC formatai tekstiniams byloms koduoti, TIFF, PICT formatai spausdinti skirtiems vaizdams, GIF ir JPEG formatai interneto grafikai vaizduoti [16].

JPEG – Jungtinės fotografijos ekspertų grupės standartas (*Joint Photographic Experts Group Standard*). JPEG – tai standartizuotas statinių paveikslukų kompresijos mechanizmas.

JPEG algoritmas yra skirtas spalvotoms arba nespalvotoms nuotraukoms glaudinti. Šis formatas puikiai tinka fotografijoms, natūralistiniams tapybos darbams koduoti, tačiau nelabai tinka tekstui, paprastiems nedaug spalvų turintiems paveikslėliams, grafikos darbams. JPEG yra skirtas statiniams paveikslėliams.

JPEG kompresija yra kompresija „su praradimu“ – tai reiškia, kad informacija, kurios nepastebi žmogaus akis, iš paveiksluko eliminuojama. Kuo didesnis suspaudimo lygis, tuo blogesnė paveiksluko kokybė. JPEG kompresijos algoritmas paremtas žmogaus akies netobulumu, t. y. atsižvelgiama į tai, kad žmogaus akis labiau reaguoja į ryškumo pakitimus nei į spalvos pasikeitimą.

JPEG formatu labai tinka naudotis internete – jis įgalina daug kartų sumažinti paveiksluko užimamą vietą kompiuterio diske, taip pat parsuntimo laiką, žmogaus akiai nepastebint, kad pasikeičia paveikslėlio kokybė. Svarbi JPEG formato savybė yra, kad galima reguliuoti suspaudimo, taip pat ir kokybės praradimo, laipsnį. Tokiu būdu galima pasiekti kompromisą tarp kokybės ir bylos užimamos vietos (dydžio).

JPEG naudojamas:

1. norint sumažinti bylos užimamą vietą diske;
2. norint saugoti vaizdus, kurie turi daugiau nei 256 spalvas (24 bitai vienam taškui).

Kam naudojamas JPEG:

1. nuotraukoms;
2. realistiškiems paveikslams (tapybos darbams, akvarelėms ir t. t.);
3. nespalvotiems paveikslams, kurie turi daugiau nei 256 pilkos spalvos atspalvius, ir spalvotoms nuotraukoms, kurios turi daugiau nei 256 spalvas.

TIFF (*Tag Image File Format*). TIFF šiuo metu yra labiausiai paplitęs rastrinės grafikos formatas (visi naujieji grafikos redagavimo įrankiai suteikia galimybę redaguoti ir išsaugoti TIFF failus). Jame saugoma visa paveikslėlio informacija, galima naudoti kompresiją „be praradimų“ (tai labiausiai paplitęs LZW kompresijos algoritmas

Autorinės knygos maketavimas atliktas su *CorelRAW* programa. Tai vektorinė grafika, maketavimas, plokštuminis maketavimas. Programa skirta plokštuminių, dvimačių maketų kūrimui, maketavimui ir paruošimui spaudai. Su *CorelDRAW* kuriamas firminis stilius, reklaminės skrajutės, vizitinės kortelės, kalendoriai, lauko reklamos ant stendų bei transporto.

Maketuojant knygoje naudotos fotografijų apdirbtos kompiuterine grafine programa *Adobe Photoshop*. Tai profesionalios programinės įrangos paketas, skirtas taškinei grafikai redaguoti bei koreguoti ir dažnai naudojamas vaizdų elementams išskirti, fotomontažams bei nuotraukoms retušuoti. Tačiau tekstas taip pat gali būti įtrauktas kaip dizaino dalis, tai leidžia sklandžiai integruoti tekstus ir vaizdus vienoje skaitmeninėje aplinkoje [16].

Programa *Adobe Photoshop* pakeičia ir pagerina „tamsiojo kambario“ (t. y. neskaitmeninio fotografavimo laboratorijos) techniką, tokią kaip retušavimas, šviesumo ir kontrasto reguliavimas, taip pat leidžia lengvai apkarpyti nuotraukas. Neskaitmeninių fotografijų atveju prieš redagavimą atliekamas ryškinimas, džiovinimas, chemikalų plovimas. Dažnai programoje *Adobe Photoshop* naudojami įrankiai: teptukas (*Brush*), trintukas (*Eraser*) ir defektų šalinimas (*Healing*). Jie leidžia retušotojui pašalinti trūkumus ir nepageidaujamus objektus [16].

Šios programos svarbiausios ypatybės: importuotų vaizdų kilnojimas, redagavimas, skaitydamas į sluoksnius teoriškai begaliniame lape keičiant objektų dydį ir sluoksnius bei neprarandant informacijos, kokybės ar raiškos [16].

3.2. Autorinės knygos „Piper Aromata“ idėja ir realizavimas

„Piper aromata“ iš lotynų kalbos išvertus reiškia „pipiriniai prieskoniai“. Knygą „Piper Aromata“ sudaro 8 skirsniai, kuriuose aprašomi pagrindiniai pipiriniai prieskoniai: kvapusis pipiras, juodasis pipiras, baltasis pipiras, čili pipiras, sičuanų pipiras, rausvieji pipirai, žalieji pipirai ir paprika. Knygos skyriai sudaryti aprašant prieskonių naudojimą, kilmę ir pateikiant receptą. Kiekvienam skyriui priskirta spalva. Pipiriniai prieskoniai Europą pasiekė tik XIV–XVII a., knygos grafiniame dizaine bandyta perteikti istoriškumą. Autorinė knyga „Piper Aromata“ labiau skirta gurmaniškajai visuomenės daliai.

Išanalizavus literatūros šaltinius ir analogus (žr. PRIEDAS Nr. 2) buvo ieškoma grafinio dizaino sprendimų (6 pav.).

Išnagrinėjus knygos raidą ir jos šių laikų maketavimo principus, kilo idėja knygos grafinį dizainą kurti siejant jį su istorija ir tokiu būdu pažvelgti į knygą, kaip svarbią kultūros dalį (žr. PRIEDAS Nr. 1).

Šriftai šiai knygai buvo parinkti du. Knygos skyrių pavadinimams naudotas *all over again all caps*, kuris buvo sukurtas kaligrafo dizainerio Davido Kerkhoffo. Tekstams buvo naudojamas *zapfino extra lt one*, kurio dizaineris kaligrafas Hermannas Zapfas. Būtent šie šriftai pasirinkti norint suteikti knygai elegantiškumo ir estetikos.

Autorinės knygos „Piper Aromata“ kompozicija erdvi ir „kvėpuojanti“. Jos puslapiai neperkrauti tekstu. Stengiantis suteikti knygai natūralumo ir solidumo, spalvos buvo parinktos natūralios – žemės.

Knygos spaudai pasirinkta natūrali drobė – medvilnė. (Drobė – dvinytis drobinio pynimo audinys iš ilgo linų pluošto arba pašukinių verpalų. [žodynas]) Ši drobė buvo pasirinkta, nes ji knygai suteikia išskirtinumo ir jos faktūra leidžia pajauti patį kūrinį. Tai kaip priminimas, kad pirmosios knygos buvo perrašomos ant pergamento. Šis spaudos būdas vienas iš brangiausių, dėl to knyga yra riboto tiražo. Tad ji galėtų būti puiki dovana verslininkamsar kitiems solidiems asmenims.

Knygos „Piper Aromata“ surišimas – rankų darbo. Viršeliui pasirinkta natūrali oda. Kad knyga būtų žaismingesnė, jos pirmajame viršelyje padaryta kvadratinė 66x42 mm ertmė, kurioje įdėti keturių rūšių pipirai: juodieji, žalieji, rausvieji ir baltieji. Nestandartinė knygos struktūra ir forma (250:250:70 mm) suteikia solidumo, o viršelio medžiaga tarsi primena senąsias knygryšystės tradicijas.

Naudojamas ruošiant: mėsą, žuvis, daržoves visais ir uogoms, grybams, laisvą pagardinami žuvis patiekalais (sriubos, drebulės, žuvis faršas, virtės žuvis padaisai ir patilgos) kur yra itin sūg nepakeičiami. Rečiau pimentai vartojami gaminant saldžiuosius patiekalus ir konditerijos gaminius kur jie įprasti kaip vienas iš prieskonių mišinių komponentų.

10 grūdėlių pimento užtenka 1kg virtų grybų tiek pat gaminant šaltieną 1kg mėsos.
5 grūdėlių pakanka žaršies ar mėsos marinatams
1 vietas patiekalus dažniausiai dedami pimento grūdėliai, o į tešlą ar apkepų dedami malti pimentai. Šiuo atveju jų užtenka daug mažiau 1-2 grūdėlių.

Kvapiji pipirai arba oficiališkai vadinamas pimentas tinkamas vartoti kartu su šiais prieskoniais:

- Goraklikėlis
- Maskato riešutais
- Cinamonu
- Juodaisiais pipirais
- Lauru lapais
- Vaniline cilberžole
- Salaciu
- Mairiūnu

Pimentas

Kvapiasis pimentas, pasižymintis malonią, gvardžiolią ir šiek tiek aromatišią, yra vienas svarbiausių ir dažniau naudojimų prieskonių karštyje, ypačje. Mėsa dažniau prisotinama kvapiojo pimento lapų ir keptama virš ugnies iš kvapiojo pimento medienos. Šalioje apšildyti Valerijoni iru pasiūlyti naudojant mirtą. Kvapiasis pimentas taip pat auga Meksikoje, nors prastose kokybės. Čia jis naudojamas populiariams padaisams skaninti. Europoje daugiausia šis prieskonis naudojamas Anglijoje. Beita megiama į druska ir rožinius bei pudras ir skaninti marinuotas daržoves (kartu su baltųjų garstyčių sėklomis). Kvapiasis pimentas gana populiarus prieskonis JAV, kur naudojamas poniais. Europos kontinente kvapiasis pimentas vertinamu mažiau, tačiau dedamas į prieskonių mišinius dešvoms. Labiau mėgiamas skandinavių, naudojamas daržukam firmuotam patiekalui smarekėms (turi baltos daunos dedamas dešrelių rikiųms, tešlaičiai, žuvis, sūris ir daržovės) skaninti. Kiti Skandinavijoje populiarūs prieskoniai yra kvapas ir kardamonas.

Pimentas

Ingredientai:
Žąsis Žąsis – 5kg, 1 vienetas
Kiaušiena Kiaušiniai, 0,5 kilogramo
Sviestas Sviestas, 0,5 stiklinės
Raudonas vynas Raudonas vynas, sūses, 0,5 stiklinės
Pristacijos Pristacijos, 0,5 stiklinės
Sriuba Sriuba, cukrus, 0,5 stiklinės
Svogūnai Svogūnai, 1 vienetas
Sibera Sibera, 5 vienetai
Kvapias Kvapias, 1 šaukštelis
Rozmarinas Rozmarinas, 1 šaukštelis
Spanguolės Spanguolės, 1 stiklinė
Citrus Citrus, sūres, 1 stiklinė
Konjakas Konjakas, 0,25 stiklinės
Kiaušiniai Kiaušiniai, 2 vienetai
Citrus Citrus, 1 vienetas
Jautienos kumpis Jautienos kumpis, truputį
Druska Druska, pagal skonį
Kvapiji pipirai Kvapiji pipirai, pagal skonį

Gaminimas
Kiaulienos gabalėlius apkepkite. Kaldy žąsis kepte svogūnų ir salierų, supilę viriną Kaldy žąsis paverkite. Kiaulieną maišykite su daržovėmis, žalumynais, kumpiais ir rozmariniais, Kaldy žąsis spanguolės, pastacijos, nudėkite piansių citrinų, įdėkite kumpį, supilkite kiaušinius Kaldy žąsis konjaka, įpilkite druskos, pipirų. Išdarinėta žąsi prykimykite kiaulienos masės, išrinkite prieskoniais, dėkite Kaldy žąsis indą, įpilkite vandens. Indą šaukite į karšį orkaitę. Po 20 minučių temperatūrą sumažinkite iki 160C, žąsi palaikykite Kaldy žąsis viriną ir Kaldy žąsis daržūnais laisvūdam.

Kepta žąsis

6 pav. Knygos grafinio dizaino eskizai

IŠVADOS

1. Knygos istorinės raidos analizė parodė, kad klasikinės knygos susiformavimas priklausė nuo daug aspektų, tokių kaip medžiagos, formos, paskirties ir pritaikymo funkcijos kitimas.
2. Knyga gyvuoja ne vieną šimtmetį ir yra turbūt geriausiai žmonijos istoriją ir evoliuciją įamžinantis kūrinys. Tačiau tobulėjant technologijoms klasikinė knyga išstumiamama elektroninių technologijų.
3. Sumaketuota ir pagaminta autorinė knyga „Piper Aromata“. Ši autorinė knyga skirta gurmanams, estetams.
4. Atliekant šį magistro darbą stengtasi išlaikyti bendrą charakterį ir stilistiką. Faktūrų įvairovė, jų panaudojimo galimybių bei rezultatų analizė ir pritaikymas darbe padėjo sukurti išskirtinę, šiuolaikiškai atrodančią knygą, kurioje suderinti trys pagrindiniai reikalavimai dizaino objektui – informatyvumas, estetiškumas ir funkcionalumas.
5. Išnagrinėjus gautus rezultatus, galima teigti, kad tam tikrų teorijų, technologijų ir meno krypčių sintezė padeda sukurti patrauklų gaminį.

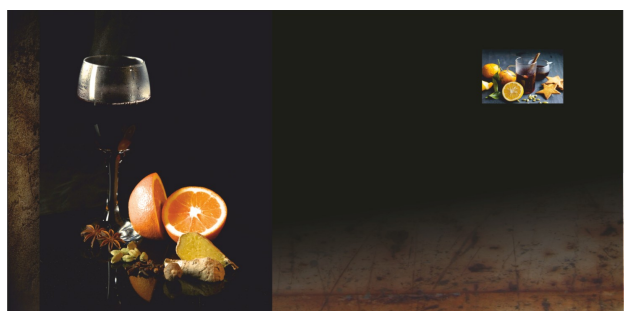
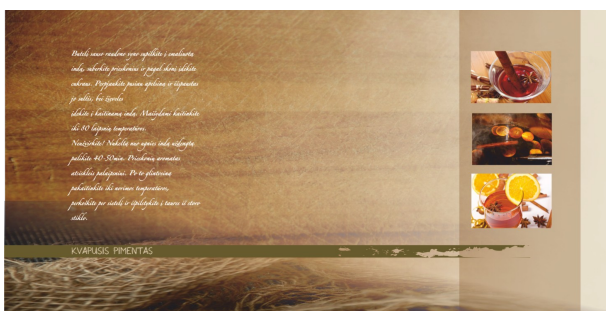
LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomonis, J. „Nuo taško iki sintezės“, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
2. Bettley, J. „The art of the book: from medieval manuscript to graphic novel“, London: V&A, 2009.
3. Dabner, D., Calvert, S., Casey, A. 2010; „Grafinio dizaino mokykla / Grafinio dizaino teorija ir elektroninė leidyba“, leidykla „Žara“, 2010.
4. „Dailės žodynas“, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.
5. Janulevičiūtė, R., „Šiuolaikinė dailininko knyga: metaforos, alegorijos, simbolio reikšmė. Knygotyra“ [interaktyvus]. 2004, 42, ISSN 0204–2061. [Žiūrėta 2012-05-31] Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/knygot/42/straipsniai/str17.pdf>.
6. Prieiga per internetą: <http://istorijatau.lt/index.php/zodynas/Žodynas-49/P/papirusas-1195/> [žiūrėta 2011-12-20]
7. Prieiga per internetą: <http://www.eleidykla.lt/skaityk/zodynelis/papirusas.html> [žiūrėta 2011-12-20]
8. Papečkys, K., „Nuo strėlės iki knygos“, leidykla „Vaga“, 1964-
9. Prieiga per internetą: http://mkp.emokykla.lt/ars/puslap/graf_sp.htm [žiūrėta 2011-12-21]
10. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Dantiraštis> [žiūrėta 2011-12-22]
11. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Popierius> [žiūrėta 2011-12-22]
12. Prieiga per internetą: <http://36525days.wordpress.com/2009/10/11/knygos-istorija-praeitis-ir-ateitis/> [žiūrėta 2011-12-22]
13. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Iliustracija> [žiūrėta 2011-12-21]
14. Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. „Spalviniai modeliai“ [žiūrėta 2012-12-06]. Prieiga per internetą: http://www.kf.vu.lt/~public/kgm1/justina/sp_modeliai.htm.
15. „Grafinių bylų formatai“ [žiūrėta 2012-04-10]. Prieiga per internetą: http://mm.mch.mii.lt/zodynelis_t.htm.
16. Dee Jong, Cees W.; Purvis, Alston W.; rirdl, Friedrich. „Creative Type“. London, 2005.
17. „Knygotyra: vadovėlis“. Vilnius, 2007.
18. „Traukos centras. 8-oji Baltijos tarptautinio meno trienalė“, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 2002.

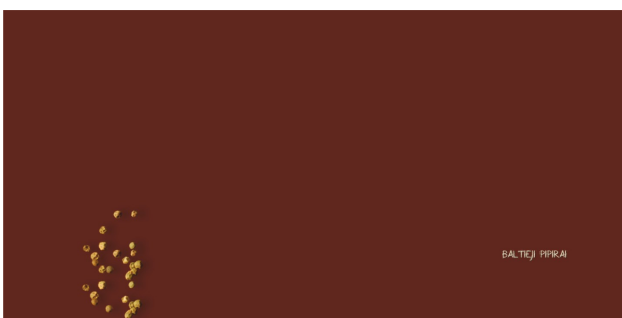
19. Šiuksčius, G., „Dvimatė kompozicija“, Šiauliai, 2002.
20. Vaivaraitė, I., „Knygų paaugliams dizainas Lietuvoje ir Latvijoje 1990–2009“, Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
21. Vladimirovas, L., „Knygos istorija“, Vilnius: „Mokslas“ , 1979.
22. Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. „Spalviniai modeliai“ [žiūrėta 2012-04-06]. Prieiga per internetą: http://www.kf.vu.lt/~public/kgm1/justina/sp_modeliai.html.
23. Židonytė V. „Dizainas“, Kaunas „Šviesa“, 2002.

PRIEDAI

PRIEDAS NR. 1

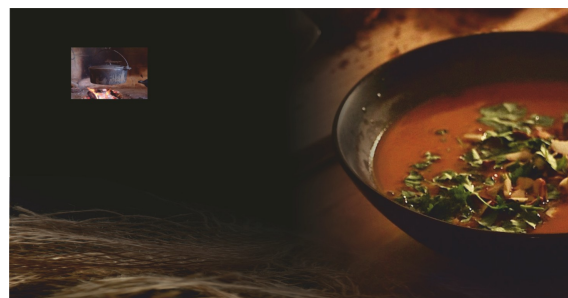
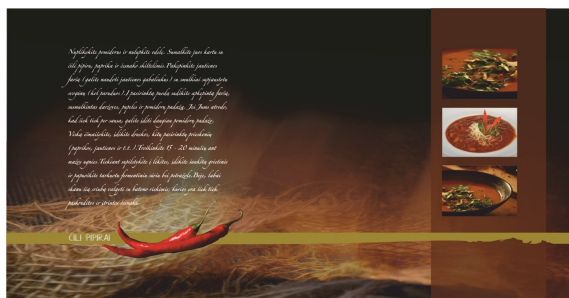

7 pav. Kvapusis pimentas

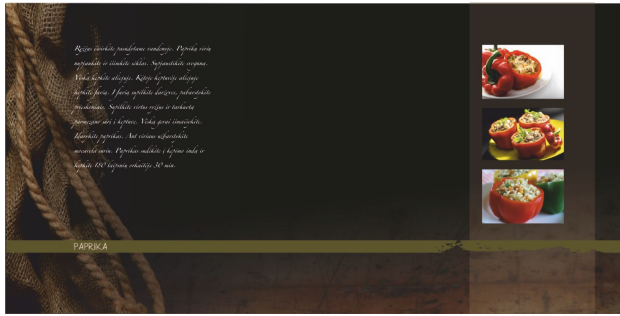

8 pav. Baltieji pipirai

9 pav. Čili pipiras

14 pav. Paprika

PRIEDAS Nr. 2

15 pav. Stephen Copland (Australija). *Eilė*.

16 pav. Kristen Alvanson (Iranas). *Užkeikimų knyga*. 2008, knyga,

•

17 pav. Matas Dūda (Lietuva). *1 sakiny*s. 2008, knyga, popierius, veltinis,

18pav. Autorius - Anatolijus Konenko

19pav. Autorius - Autorius Brian Dettmer

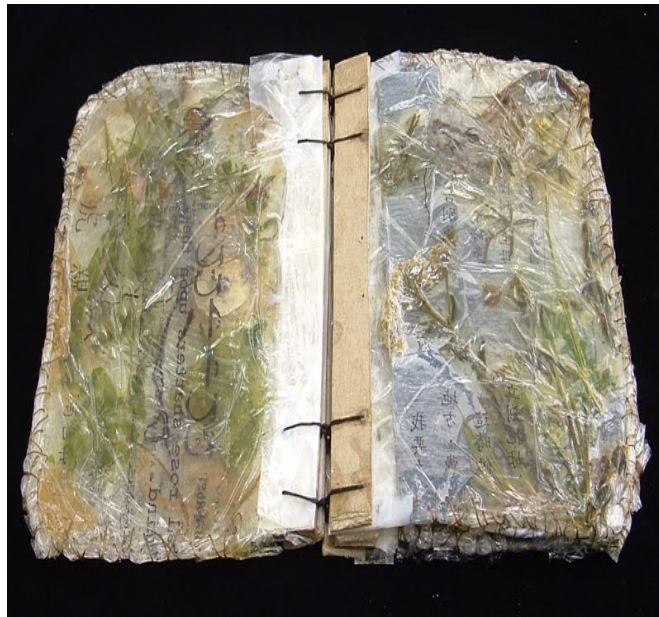
20Pav. **Autorius - Autorius** Brian Dettmer

21pav. **Autoré – Eugenie Torgerson**

22pav. Tai menininkas knyga (leidimas iš dviejų), dailininko knygų mugėje Barselona-Ispanija.

23pav. Autorė - Ashley Hanna

24Pav. **Autorius - Alessandro Kokocinski**

25pav. **Autorius - Merrill Shatzman „Letter Recognition“ 2011**

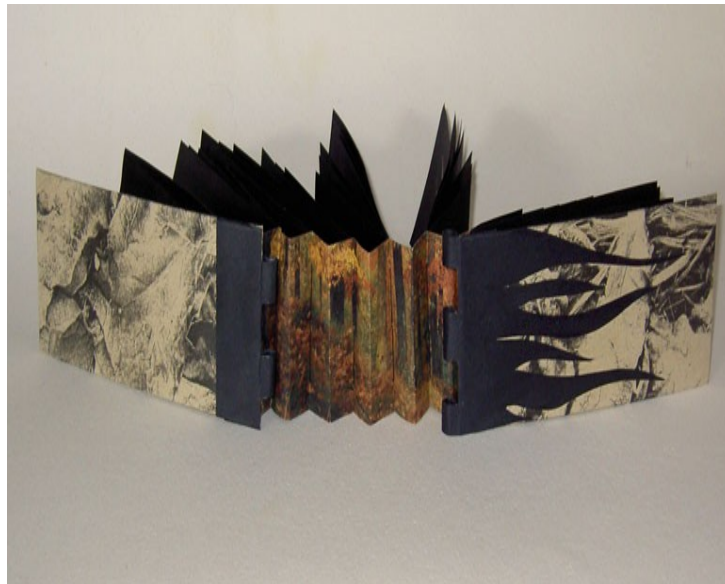
26pav. **Stephen Spurrier: "The Dehli Diaries, 2006"**

27pav. **Autorius - Emily Singer Yen**

28pav. **Aurorius - Emily Singer Yen**

29pav. **Aurorius - Carol Downey, "Can't See the Forest for the Trees"**

30pav. **Autorius- Carol Cuppa , "A Cuppa with Friends"**

31pav. **Autorius - Carol Mankind, „Mankind Leaves His Mark“**

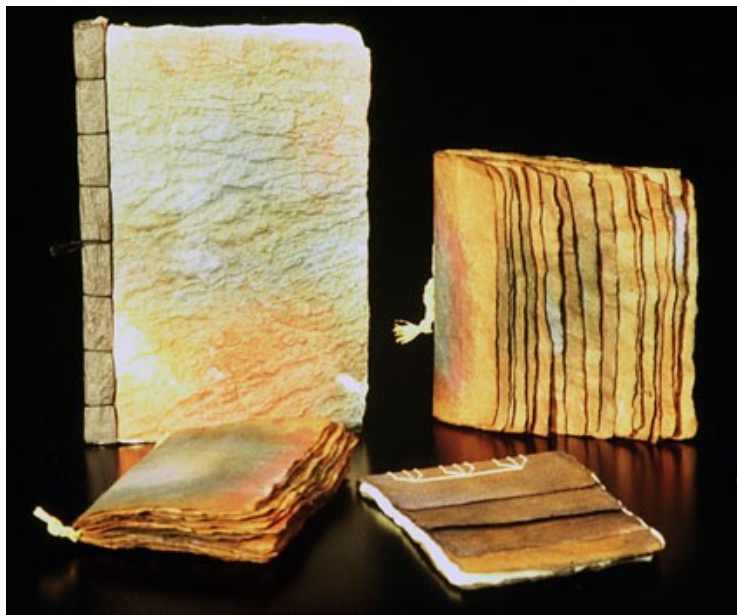
32pav. "Images of Women"

33pav. "Southern Aurora"

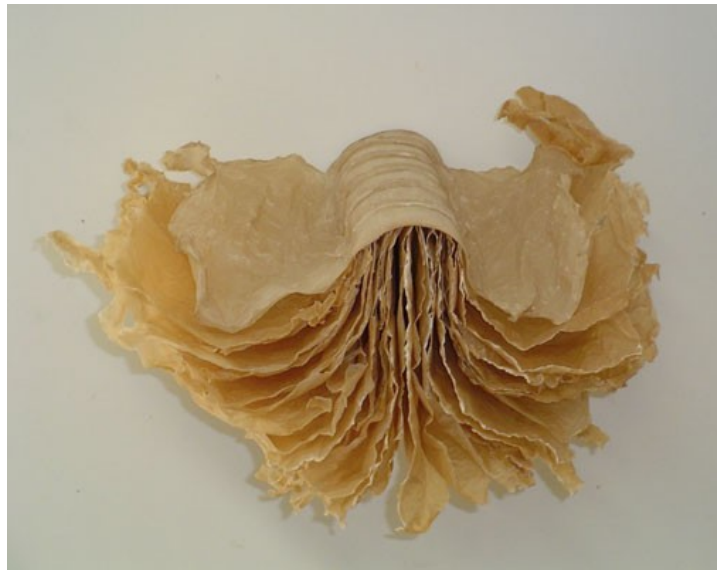
34pav. **"Better Half"**

35pav. **"Quatro Collection"**

36pav. **"Elemental Book Series 'Earth'"**

37pav. **Autorius- Melissa Jay Craig, "Ganoderma Bibliatum"**

38pav. **Autorius-** Susan Kapuscinski Gaylord, „Spirit Book: Renewed Wisdom“ ,2004

39pav. **Autorius -** Lyn Dickson,“Pathways of Nature“